

Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje

Nova cesta 4, 10 000 Zagreb, Croatia

E-mail: cesi@cesi.hr; Web: www.cesi.hr

POZICIJSKI DOKUMENT O UVOĐENJU SVEOBUHVAATNE SEKSUALNE EDUKACIJE U OSNOVNE I SREDNJE ŠKOLE U GRADU ZAGREBU

Sažetak

U Republici Hrvatskoj mladi u školama nemaju sveobuhvatnu seksualnu edukaciju (SSE) odnosno edukaciju koja zagovara pozitivan pristup seksualnosti, ljudska prava i rodnu ravnopravnost i koja je dokazano učinkovita u poticanju odgovornog seksualnog ponašanja, odgađanju stupanja u seksualne odnose, smanjenju neplaniranih trudnoća i širenju spolno prenosivih bolesti te predstavlja djelotvoran mehanizam u prevenciji rodno uvjetovanog nasilja. Visoke razine rizičnog seksualnog ponašanja mladih u Hrvatskoj i zahtjevi škola za ovakvim sadržajima - koji su trenutno zastupljeni, u prosjeku, kroz jedan školski sat godišnje - ukazuju na hitnu potrebu za seksualnim obrazovanjem. **Analizom ishoda policy opcija (alternativa) predlažemo rješenje problema tako da Grad Zagreb uvede SSE kao izvannastavnu aktivnost** u osnovnim i srednjim školama kojima je osnivač, na način da se početno uvede *eksperimentalno* u manjem broju škola i evaluira, a kasnije uvede u sve OŠ i SŠ. Uvođenjem SSE, Grad Zagreb bi bio prvi grad na području RH sa takvom vrstom obrazovanja i na taj način se jasno pozicionirao kao grad kojem je zdravlje i kvaliteta života mladih važna.

1. SEKSUALNA EDUKACIJA - opseg problema i zašto je nužna hitna promjena?

Djeca i mladi imaju pravo na točne informacije i edukaciju o seksualnosti prilagođenu dobi i stupnju psihosocijalnog razvoja, a svjetska iskustva pokazuju da je najučinkovitiji oblik **školska seksualna edukacija (1)**. Evaluacijske studije provedene u zemljama koje u sustavu školstva imaju uvedeno sveobuhvatno seksualno obrazovanje (*comprehensive sexuality education*) pokazuju da je edukacija koja zagovara pozitivan pristup seksualnosti, njeguje ljudska prava i rodnu ravnopravnost učinkovitija u poticanju odgovornog seksualnog ponašanja, odgađanju stupanja u seksualne odnose, smanjenju neplaniranih trudnoća i širenju spolno prenosivih bolesti te predstavlja djelotvoran mehanizam u prevenciji rodno uvjetovanog nasilja (2).

¹ SIECUS Position statements, www.siecus.org

² Kirby, D. (2008). The Impact of Abstinence and Comprehensive Sex and STD/HIV Education Programs on Adolescent Sexual Behavior. *Sexuality Research & Social Policy*, Vol. 5, Issue 3, pp. 18–27.

Kirby, D. et al. (1994). School-Based Programs to Reduce Sexual Risk-Taking Behaviors: A Review of Effectiveness. *Public Health Reports* 109(3): 339-360.

UNESCO(3), IPPF(4), WHO(5), UNFPA(6) u dokumentima i smjernicama vezanim uz seksualnu edukaciju ističu sveobuhvatan pristup seksualnosti koji će adresirati, ne samo kontracepciju i odgovorno seksualno ponašanje, već i ostale važne aspekte seksualnosti (npr. komponentu roda-njezin utjecaj na seksualne veze i rizično seksualno ponašanje; emocije; veze; komunikaciju; seksualna prava; užitak; društvene i kulturne odrednice seksualnosti; različitost; toleranciju; diskriminaciju; rodnu ravnopravnost; rodno-uvjetovano nasilje, itd.) i smjestiti seksualnost u širu perspektivu osobnog i seksualnog rasta i razvoja. Ključno je da djeca i mladi uče o seksualnosti i sigurnom seksualnom ponašanju prije nego postanu seksualno aktivni kako bi bili adekvatno pripremljeni za odnose koji će biti zdravi, kvalitetni, i ravnopravni (7).

Unatoč **znanstvenim dokazima** da sveobuhvatna seksualna edukacija koristi društvu u cjelini, u Republici Hrvatskoj, djeca i mladi **nemaju pristup sustavnom i sveobuhvatnom seksualnom obrazovanju u školama**, odnosno obrazovanju koje promiče pozitivan pristup seksualnosti, ljudska prava i rodnu ravnopravnost, i dokazano je učinkovito u poticanju odgovornog seksualnog ponašanja, odgađanju stupanja u seksualne odnose, smanjenju neplaniranih trudnoća i širenju spolno prenosivih bolesti te predstavlja djelotvoran mehanizam u prevenciji rodno uvjetovanog nasilja (UNESCO 2018; Goldfarb & Liberman, 2021).

Nedostatak SSE, s druge strane **rezultira negativnim ishodima te posljedicama** na zdravlje i dobrobit mladih kao što su: rizična seksualna ponašanja (ne korištenje kontracepcije, spolno prenosive bolesti, maloljetničke trudnoće); seksualno nasilje, nasilje u partnerskim vezama mladih, rodno uvjetovano nasilje; diskriminacija i nasilje temeljem seksualne orijentacije i rodnog identiteta i izražavanja; nedostatak znanja, informacija o seksualnosti i reproduktivnom zdravlju i vještina potrebnih za ostvarenje ravnopravnih odnosa; perpetuiranje rodni stereotipa/restriktivnih rodni normi i seksizam; homofobija i transfobija (UNESCO, 2018).

U okviru obrazovnog sustava mladi o seksualnosti uče **premalo i prekasno**. Kroz **predmete biologije i prirode**, seksualnost se sagledava isključivo kroz biološku perspektivu tj. kroz reprodukciju i heteroseksualnost (8) (Hodžić i LORI, 2022).

Istovremeno, srednje strukovne i umjetničke škole najčešće nemaju biologiju kao predmet ili ju imaju samo godinu dana što znači da su dodatno zakinuti za teme seksualnog i reproduktivnog zdravlja u odnosu na gimnazije (9). Kroz **vjeronauk** se plasiraju vjerske dogme, apstinencija i rodni stereotipi u seksualnosti. Podučava se o neprihvatljivosti medicinski potpomognute oplodnje, abortusa i razvoda braka (Hodžić i LORI, 2022). **Međupredmetna tema Zdravlje** na neadekvatan i konzervativan način obrađuje temu seksualnosti i reproduktivnog zdravlja i tu isključivo prevladava medikalizacija seksualnosti (Bijelić, 2019). U

3 UNESCO, *International Technical Guidance on Sexuality Education*, 2009; 2018.

4 International Planned Parenthood Federation (IPPF), *Framework for Comprehensive Sexuality Education*, 2010.

5 The Federal Centre for Health Education (BZgA); WHO Regional Office for Europe, *Standards for Sexuality Education in Europe: A framework for policy makers, educational and health authorities and specialists*, 2010.

6 United Nations Population Fund (UNFPA) Operational Guidance for Comprehensive Sexuality Education: A Focus on Human Rights and Gender, 2014.

7 UNESCO (2018). *International Guidelines on Sexuality Education: An Evidence Informed Approach to Effective Sex, Relationships and HIV/STI Education*. Paris: UNESCO.

8 Obrazovni sustav ne prenosi točne i potpune informacije. Primjerice, u udžbeniku Biologije za 6. razred ne spominju se dijelovi ženskih spolnih organa kao što su vulva i klitoris. Više na: https://www.index.hr/vijesti/clanak/ovo-je-udzbenik-za-6-razred-pogledajte-kako-je-prikazan-muski-a-kako-zenski-organ/2540408.aspx?index_ref=naslovnica_vijesti_prva_d

9 U šk.god. 2021/22, 29% učenika/ca je pohađalo gimnazije a 71% strukovne četverogodišnje i trogodišnje škole. U apsolutnim brojevima to je 10 908 učenika/ca gimnazija i 26 841 učenika/ca strukovnih škola (Matković, Šabić, 2022)

kurikulumima OŠ i SŠ u Gradu Zagrebu (*šk.god. 2023/24*), **kroz preventivne programe i izvannastavne aktivnosti**, sadržaji vezani uz seksualnost i reproduktivno zdravlje najčešće se provode kroz predavanja školskih liječnika/ica ili kroz predavanja udruga te se svode na **JEDAN školski sat godišnje** (Bijelić, 2024).

2. Potreba za sveobuhvatnom seksualnom edukacijom

Postati seksualno zdrava odrasla osoba važan je razvojni zadatak adolescencije. Društvo, uključujući i lokalnu zajednicu, može unaprijediti zdravlje mladih na način da omogući pristup sveobuhvatnoj seksualnoj edukaciji i zdravstvenim uslugama prilagođenim mladima vezanim uz seksualno i reproduktivno zdravlje. O važnosti i potrebi ulaganja u prevenciju i edukaciju mladih o seksualnosti i reproduktivnom zdravlju govore slijedeći pokazatelji.

1. Rizično seksualno ponašanje mladih

Posljednja nacionalna studija o rizičnom seksualnom ponašanju mladih u Hrvatskoj ističe kako, bez obzira na utvrđeno smanjenje rizičnog seksualnog ponašanja među mladima u **posljednjih 15 godina, razine rizičnog seksualnog ponašanja ostaju razmjerno visoke**, osobito neredovita upotreba kondoma. Stupanj znanja o klamidijskoj infekciji je relativno nizak – četvrtina ispitanih nije dala točne odgovore, u odnosu na nešto manje od 10% njih koji su dali točne odgovore. Stoga autori/ce studije ističu važnost uvođenja sadržaja u obrazovni sustav koji će doprinijeti očuvanju i unaprjeđenju reproduktivnog i seksualnog zdravlja mladih (10).

Podaci za Grad Zagreb pokazuju da je 26 djevojaka mlađih od 16 godina i 1259 djevojaka u dobi od 16-19 godina posjetilo zdravstvene ustanove/ordinacije zbog planiranja obitelji (11). Usporedbe radi, to znači da je samo 7,5% od ukupne populacije adolescentica u Gradu Zagrebu potražilo zdravstvenu pomoć (12). U 2022. godini bilo je **656 poroda adolescentica** od 15 do 19 godina (13) a **186 djevojaka** do 19 godina starosti su izvršile abortus (14).

Podaci za cjelokupnu Hrvatsku pokazuju da je bilo 3 994 evidentiranih savjetovanja u vezi s kontracepcijom, sterilitetom i/ili začecem djevojaka mlađih od 18 godina (15) što u odnosu na gore navedeno znači da 1/3 slučajeva otpada na Grad Zagreb. Istodobno, savjetovalište Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (HZJZ) koje djeluje na području Grada Zagreba bilježi kontinuirani porast savjetovanja i testiranja na spolno prenosive bolesti (16).

10 Štulhofer, A., Landriep, I., Koletić G., Božićević I., Milas G., Šević S. (2023). Promjene u seksualnosti te seksualnom i reproduktivnom zdravlju mladih u Hrvatskoj od 2005. do 2021. godine. Izvještaj o istraživanju SERZAM. Dostupno na:

<https://serzam2020.ffzg.unizg.hr/wp-content/uploads/2023/12/SERZAM2020-bro%C5%A1ura.pdf>

11 Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2022. godinu, HZJZ

12 Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021. godine – konačni rezultati Grad Zagreb. Dostupno na:

https://www.zagreb.hr/userdocsimages/arhiva/statistika/popis%202021%20kona%C4%8Dni%20rezultati/Popis%202021_kona%C4%8Dni%20rezultati_Grad%20Zagreb_web.pdf

13 Rodin et al. (2023). Porodi u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj 2022. godine, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo.

14 Cerovečki et al. (2023). Pobačaji u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj 2022. godine, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo.

15 KORIŠTENJE ZDRAVSTVENE ZAŠTITE U DJELATNOSTI ZDRAVSTVENE ZAŠTITE ŽENA U HRVATSKOJ U 2022. GODINI, HZJZ, 2023.

16 Izvještaj rada Savjetovališta za promicanje spolnog zdravlja, HZJZ, 2023. Dostupno na <https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2023/12/Izviestaj-rada-Savjetovalista-za-promicanje-spolnog-zdravlja-2023-2.pdf>

2. Mlade LGBTIQ osobe

Istraživanje LORI i Duginih obitelji pokazalo je da su mladi u prosjeku osvijestili svoj LGBTIQ identitet s 14 godina a u kontaktu s novim osobama preko polovice njih skriva svoj LGBTIQ identitet. Više od polovice ispitanika/ica izjavilo je da su se u srednjoj školi barem jednom susreli sa spominjanjem LGBTIQ tema u negativnom kontekstu, na nastavi ili u nastavnim materijalima, dok je trećina to doživjela više puta ili često. Tokom srednje škole ispitane su osobe češće doživljavali negativne komentare od strane svojih vršnjaka i vršnjakinja u odnosu na fakultet, a **čak 20% njih doživjelo je verbalno nasilje od strane nastavnog i stručnog osoblja u srednjoj školi**. Čak **77% mladih LGBTIQ osoba ne zna kome mogu prijaviti nasilje u srednjoj školi** ukoliko ga dožive, i većina je izjavila **kako bi im najveća podrška tijekom srednjoškolskog obrazovanja bila postojanje seksualnog odgoja i obrazovanja u sklopu nastave** unutar kojeg bi se govorilo o LGBTIQ temama (17).

3. Nasilje u partnerskim vezama mladih i seksualno nasilje

Istraživanje CESI (2018) (18) na reprezentativnom uzorku mladih u dobi od 16 do 26 godina pokazuje da je **58% doživjelo neki oblik nasilnog ponašanja u partnerskim vezama**. 70% mladih izjavljuje da su doživljavali takva ponašanja kroz duži vremenski period. Istraživanje deSHAME Hrvatska (Centar za sigurniji Internet, 2022) (19) pokazuje da je **93% mladih svjedočilo seksualnom uznemiravanju na internetu**, a **49% djevojaka doživjelo je seksualno uznemiravanje na internetu u proteklih godinu dana**. 50% mladih svjedočilo je da njihovi vršnjaci dijele seksualne sadržaje na grupnom chatu, profilu ili forumu, a više od 40% ne bi to prijavilo školi.

Evaluacija pilot programa prevencije seksualnog nasilja za više razrede osnovne škole Ženske sobe (Ručević, 2022) pokazala je da velika većina učenika/ca (od 63% do 85%) nije imala edukaciju o ovoj temi. Prema samoiskazima, njih **13% je doživjelo neki oblik seksualnog nasilja**, pri čemu je najčešći bio uznemiravanje slanjem neželjenih seksualnih poruka ili pisanjem poruka seksualnog sadržaja (putem mobitela, interneta i sl.), nakon čega slijede nagovaranje i/ili tjeranje da gledaju tuđe intimne dijelove tijela te nagovaranje i/ili tjeranje da se skinu i pokazuju svoje intimne dijelove tijela drugoj osobi. Djevojke su, češće od mladića, doživljavale pojedine oblike seksualnog nasilja poput uznemiravanja slanjem neželjenih seksualnih poruka ili pisanjem poruka seksualnog sadržaja te zastrašivanja na seksualan način (npr. prijetnja silovanjem). Oni koji su doživjeli neki oblik seksualnog nasilja izjavljuju (njih 55%) da nisu nikome prijavili, dok je njih 15% prijavilo roditeljima. Pri tome su djevojke češće prijavljivale doživljeno nasilje (najčešće roditeljima), dok su se mladići češće povjeravali prijateljima, a kao razloge neprijavlivanja najčešće su navodili „sram“ te da se „ne radi o ozbiljnoj stvari“, odnosno „mogu sam riješiti problem“. Radi **nepostojanja sustavne edukacije**, 61% učenika/ca nije znalo navesti niti jedan oblik seksualnog nasilja, dok 62% ne zna što bi učinilo ni kome bi se obratilo za pomoć i podršku u slučaju doživljavanja seksualnog nasilja (20).

17 Štambuk M., LORI, Dugine obitelji (2022). Iskustva i potrebe mladih LGBTIQ osoba u Hrvatskoj. Zagreb/Rijeka.

18 Love & Respect istraživanje (2018), Mindbridge consulting. Češka, za CESI, Zagreb. Dostupno na: <https://www.sezamweb.net/vijest/koji-su-najcesci-oblici-nasilja-u-vezama-mladih>

19 Ramljak, T., Vejmelka, L., Rajter, M., Matković, R. i Jurinić, J. (2022) Istraživanje deSHAME Hrvatska: Online seksualno uznemiravanje i mentalno zdravlje srednjoškolaca u Hrvatskoj, Centar za sigurniji internet, Osijek.

20 Ručević, S. (2022). Evaluacija učinka radionca provedenih u sklopu projekta SNEP2 Junior program, Ženska soba, Zagreb.

4. Prisutnost rodni stereotipa

Tradicionalni stereotipi o rodni ulogama muškaraca i žena još su uvijek prisutni u Hrvatskoj u mnogim područjima života. Istraživanje Instituta Ivo Pilar pokazuje da 42% ispitanika/ca misle da su muškarci po prirodi sposobniji donositi važne odluke nego žene, 80% smatra da su žene po svojoj prirodi sposobnije odgajati djecu nego muškarci, a 69% smatra da muškarac treba učiniti prvi korak u susretu sa ženom dok 58% njih misli da je prirodno da muškarac ima vodeću ulogu u odnosu sa ženom (Tomić-Koludrović, et.al. 2020).

5. Nedostatak sadržaja o seksualnosti i reproduktivnom zdravlju u školama u Gradu Zagrebu

5.1. Analiza kurikuluma

Analiza sadržaja preventivnih programa i izvannastavnih aktivnosti vezanih uz seksualnost i seksualno i reproduktivno zdravlje **u kurikulumima OŠ i SŠ u Gradu Zagrebu** (šk.god. 2023/24) utvrdila je **slabu zastupljenost**, odnosno **nedostatak ovih sadržaja** (CESI, 2024). Analizom je obuhvaćeno 30% ukupnog broja osnovnih i srednjih škola kojima je osnivač Grad Zagreb što uključuje 34 osnovne škole i 19 srednjih škola (21).

Samo **4 osnovne škole** (12% od ukupnog broja OŠ) i **12 srednjih škola** (63% od ukupnog broja SŠ) navode da provode sadržaj vezan uz seksualno i reproduktivno zdravlje. U **osnovnim školama** ovi sadržaji provode se najčešće kroz **suradnju sa školskim liječnicima/ama za više razrede osnovne škole**, dok dvije škole provode međupredmetnu temu *Zdravlje*, odnosno modul *Spolno rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje*. Tema rodno uvjetovanog nasilja i specifično seksualnog nasilja dio je sadržaja podučavanja o seksualnosti i sastavni dio programa SSE. U analiziranim školama vidljivo je da samo 2 škole provode program prevencije seksualnog nasilja dok njih 15 (ili 44%) provode programe/aktivnosti vezane uz vršnjačko nasilje, cyberbullying, ili nasilje općenito, bilo da se radi o programima samih škola ili udruga.

U **srednjim školama**, slično, kao i u OŠ, sadržaji vezani uz seksualno i reproduktivno zdravlje provode se najčešće kroz **predavanja školskih liječnika/ca** ili kroz **programe/aktivnosti udruga**. Također, dio preventivnih programa čini i sadržaj međupredmetne teme *Zdravlje*, odnosno sadržaji modula *Spolno-rodna ravnopravnost i spolno odgovorno ponašanje*. U 9 škola (tj. 47%) provode se programi/aktivnosti vezani uz vršnjačko nasilje, nasilje u mladenačkim vezama, seksualno nasilje ili nasilje općenito. Radi se o programima udruga ili fakulteta.

Iako su sadržaji vezani uz seksualno i reproduktivno zdravlje općenito slabo zastupljeni, oni su ipak nešto prisutniji u srednjim školama nego u osnovnim školama. **Uočljiv je značajan nedostatak ovih sadržaja u osnovnim školama jer kada su i zastupljeni, onda je to samo u višim razredima (od 5-8 raz.).**

Zaključno, u osnovnim i srednjim školama, sadržaji vezani uz **seksualno i reproduktivno zdravlje** provode se najčešće kroz **predavanja školskih liječnika/ca** ili kroz

²¹ Kao kriterij za odabir osnovnih škola uzete su Gradske četvrti (GČ) pa su iz svake GČ odabrane dvije škole (N= 34). Kriterij za odabir srednjih škola bila je vrsta škole što znači da je analiza obuhvatila 6 gimnazija, 10 strukovnih škola i 3 umjetničke škole (N=19).

programe/aktivnosti udruga što se svodi na **JEDAN školski sat godišnje**, odnosno satnicu koja je nedostatna i neprimjerena ako imamo za cilj zaštitu zdravlja i dobrobiti mladih.

Između ostalog, posljednja **analiza predmetnih kurikuluma i nastavnih materijala** utvrdila je da su sadržaji vezani uz pubertet i adolescentsku seksualnost zastupljeni uglavnom u okvirima očuvanja reproduktivnog zdravlja i prevencije rizičnih ponašanja što ukazuje na nedostatak drugih sadržaja važnih za sveobuhvatnu seksualnu edukaciju, kao što su komunikacijske vještine, međuljudski odnosi, osjećaji, užitak, različitosti, prava, društveni i kulturni utjecaj, rodne uloge i odnosi, te LGBTIQ+ teme (22). Pritom, srednje strukovne i umjetničke škole najčešće nemaju biologiju kao predmet ili ju imaju samo godinu dana što znači da su dodatno zakinuti za teme seksualnog i reproduktivnog zdravlja u odnosu na gimnazije.

5.2. Što kažu učenici/e i nastavnici/e?

Rezultati **kvalitativnog istraživanja stavova učenika/ca i nastavnika/ca srednjih škola** o seksualnom obrazovanju u Gradu Zagrebu koje je proveo *Status M* u četiri škole metodom fokus grupnih diskusija pokazuju da učenici/e i odgojno-obrazovni djelatnici/e prepoznaju potrebu za uvođenjem sveobuhvatnog seksualnog obrazovanja te da su ove teme još uvijek stigmatizirane i predstavljaju tabu u školskom sustavu (Jeleković i Goletić, 2024).

Učenici/e **navode potrebu za praktičnim savjetima, smjernicama i informacijama te siguran prostor za razgovor** o temama u okviru seksualne edukacije kao najvažnijim aspektima. Učenici/e su nesigurni i sram ih je pričati o seksualnosti, nemaju povjerenja u školski sustav te sadržaj usvajaju na društvenim mrežama, od prijatelja ili temeljem vlastitog iskustva tj. na greškama. Odgojno-obrazovni djelatnici/e svjedoče interesu i pitanjima učenika/ca, te nepostojanju prostora i vremena za razgovor o ovim temama ali navode i probleme poput maloljetničkih trudnoća i diskriminacije rodni i seksualnih manjina. Najalarmantniji znak potrebe za uvođenjem sveobuhvatnog seksualnog obrazovanja vide u velikom neznanju učenika/ica o vlastitom tijelu i seksualnosti, konceptu pristanka u seksualnosti ili rodno uvjetovanom nasilju. Odgojno-obrazovni djelatnici/e ističu potrebu za podrškom i stručnim usavršavanjem te smatraju da bi seksualno obrazovanje trebale provoditi osobe sa znanjem, vještinama i senzibilitetom za ove teme a ne osobe kojima se time popunjava satnica.

5.3. Iskustva organizacija civilnog društva

Organizacije civilnog društva koje provode sadržaje vezane uz seksualnu edukaciju kontinuirano su suočene sa postojanjem velike potrebe od strane škola, odnosno, učenika/ica ali i nastavnika/ica za ovakvim sadržajima. Primjerice, CroMSIC kontinuirano zaprima molbe za održavanjem većeg broja edukacija od dogovorenog a putem društvenih mreža pristižu im brojni upiti mladih o ovim temama. Drugi ilustrativni primjer je Udruga roditelja Korak po Korak za čiju predstavu „Dvije crte plavo“ (o maloljetničkim trudnoćama) vlada toliki interes da nisu u stanju zadovoljiti potrebe škola. Ostale organizacije poput RODA, CESI, Ženske sobe, Zagreb Pride-a, Duginih obitelji također, na pozive škola, provode radionice i predavanja vezane uz teme seksualne edukacije.

²¹ Hodžić, A. i Lezbijska organizacija Rijeka “LORI” (2022). LGBTIQ I RODNA RAVNOPRAVNOST NA PAPIRU: Izvještaj o analizama predmetnih kurikuluma, kurikuluma međupredmetnih tema i nastavnih materijala, LORI, Rijeka.

Udruga CroMSIC je u srednjim školama, tokom 2021/22, provela anketu među učenicima/ama i rezultati pokazuju da oko 40% ispitanika/ca izjavljuje da ne mogu niti s jednim od roditelja razgovarati o seksualnom zdravlju, a 25% kaže da je njihov prvi susret sa spolnim i reproduktivnim odgojem bio nastavni sat predmeta *Priroda i društvo*. Najzastupljenije teme razgovora su SPI, pubertet i menstruacija. Također, mladi izjavljuju da bi željeli znati više o prevenciji nasilja u mladenačkim vezama (njih 67%), te o rodnoj ravnopravnosti (64%) i LGBTIQ+ zajednici (49%).

3. Podrška uvođenju SSE

Posljednji rezultati istraživanja javnog mnijenja (IPSOS za CESI, 2021) govore u prilog **visokoj podršci uvođenja sveobuhvatnog seksualnog obrazovanja** gdje 78% građana/ki smatra da u škole treba uvesti sveobuhvatno seksualno obrazovanje a njih 72% kaže da to obrazovanje treba biti obavezno. Također, visok stupanj podrške uvođenju seksualne edukacije podcrtavaju i raniji nalazi socioloških istraživanja provedenih posljednjih 20-ak godina koji govore da više od 80% mladih i preko 70% njihovih roditelja podupire ideju školskog programa seksualne edukacije (23). Posljednje nacionalno istraživanje mladih o sveobuhvatnoj seksualnoj edukaciji ističe da je **83,8% mladih mišljenja kako bi seksualna edukacija trebala biti dio školskog kurikulumu**, a iznimno važnima mladi su procijenili teme kao što su "spolno prenosive bolesti i načini zaštite", "trudnoća i roditeljstvo" te "seksualno uznemiravanje i zlostavljanje u adolescentskim vezama" (24).

4. Policy opcije (alternative)

Policy opcija status quo

U okviru obrazovnog sustava sadržaji vezani za seksualno i reproduktivno zdravlje su **neadekvatni, nedovoljni** i usmjereni samo na reprodukciju i heteroseksualnost. Također sadržaji vezani uz seksualnost prisutni su samo u pojedinim razredima osnovne i srednje škole kroz neke od predmeta - najčešće Priroda, Biologija i Vjeronauk (Hodžić i LORI, 2022). Opcija status quo je neodrživa jer proizvodi **negativne policy ishode** kao što su rizična seksualna ponašanja (Štulhofer et al., 2023); nasilje u partnerskim vezama mladih (CESI, 2018); seksualno nasilje i seksualno uznemiravanje na internetu (Bijelić, 2020; Ramljak et al., 2022); diskriminacija i nasilje nad LGBTIQ mladima (Štambuk, LORI, Dugine obitelji 2022); homofobija i transfobija (Baketa et al., 2021); rodni stereotipi i seksizam (Tomić-Koludrović, et al., 2020).

Policy opcija 1- uvođenje Zdravstvenog odgoja

Uvođenje **Zdravstvenog odgoja** (ZO) u osnovne i srednje škole kao izvannastavne aktivnosti gdje će seksualno i reproduktivno zdravlje biti samo jedan od modula zajedno sa zdravom prehranom, prevencijom ovisnosti, te temom mentalnog zdravlja, jedna je od policy opcija. Edukacija o seksualnom zdravlju u okviru ZO utemeljena je na razvoju znanja i vještina

23 Štulhofer, A., Anterić, G., Šlosar, S. (2004). Seksualna permisivnost, egalitarnost, i odgovornost: longitudinalno istraživanje seksualnosti u kasnoj adolescenciji, 1998-2003. *Revija za sociologiju* 35(1-2):31-44.

24 Modrić, J., Šoh, D., i A. Štulhofer (2011). Stavovi o cjelovitoj seksualnoj edukaciji u hrvatskim školama: rezultati nacionalnog istraživanja mladih, *Revija za sociologiju* 41,1:77-97.

potrebnih da bi se promovirala zdrava ponašanja i izbjeglo seksualno rizično ponašanje. S obzirom da je fokus na rizičnom seksualnom ponašanju i korištenju kontracepcije, ZO predstavlja djelomično rješenje. **Pozitivni policy ishodi ove opcije su** veća zaštita seksualnog zdravlja i promicanje odgovornog ponašanja. Međutim, **negativni policy ishodi ove opcije su** da će mladi i dalje ostati **zakinuti** za bitna znanja i vještine kao npr. znanja o vezama, emocijama, seksualnosti, seksualnom ponašanju, seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju i diskriminaciji, LGBTIQ+ temama, seksualnim pravima, društvenim i kulturalnim odrednicama seksualnosti (vrijednosti/norme) te vještinama za uspostavljanje i održavanje ravnopravnih/kvalitetnih veza i odnosa (UNESCO, 2018; WHO, 2010; IPPF, 2010; UNFPA, 2014).

Opcija 2- uvođenje sveobuhvatne seksualne edukacije

Uvođenje **sveobuhvatne seksualne edukacije** u osnovne i srednje škole kao izvannastavne aktivnosti puno je šire od podučavanja o reprodukciji i prevenciji rizika i bolesti jer se podučava o emocionalnim, fizičkim i društvenim aspektima seksualnosti te promovira holističko razumijevanje seksualnosti. SSE zagovara pozitivan pristup seksualnosti, ljudska prava i rodnu ravnopravnost i dokazano je učinkovita u poticanju odgovornog seksualnog ponašanja, odgađanju stupanja u seksualne odnose, smanjenju neplaniranih trudnoća i širenju spolno prenosivih bolesti te predstavlja djelotvoran mehanizam u prevenciji rodno uvjetovanog nasilja (UNESCO, 2018). Znanstveni dokazi ukazuju da SSE ima potencijal prevenirati i smanjiti rodno uvjetovano nasilje, nasilje u vezama i diskriminaciju, razviti samopouzdanje i rodno-ravnopravne norme te podučiti mlade kako izgraditi zdrave i snažne veze (UNESCO, 2018; Goldfarb & Liberman, 2021).

Pozitivni policy ishodi ove opcije su zaštita seksualnog zdravlja; promicanje odgovornog ponašanja; formiranje pozitivnih stavova i vrijednosti o seksualnosti, intimnosti, vezama; razvijanje samopoštovanja; razvoj životnih vještina potrebnih za zdrave izbore kao što su informirano donošenje odluka, efikasno komuniciranje i pregovaranje te razvoj asertivnosti koje pomažu mladima da ostvare kvalitetne i ravnopravne veze i odnose; promocija rodne ravnopravnosti; prevencija i suzbijanje rodno-uvjetovanog nasilja i diskriminacije na temelju rodnog identiteta i seksualne orijentacije.

Negativni policy ishodi ove opcije su otpori konzervativnih političkih stranaka, klerikalno-konzervativnih organizacija povezanih sa Katoličkom crkvom, konzervativnih roditelja. Međutim, podaci istraživanja javnog mnijenja pokazuju da su **protivnici SSE u manjini** jer postoji visoka podrška uvođenju sveobuhvatnog seksualnog obrazovanja gdje 78% građana/ki smatra da u škole treba uvesti SSE a njih 72% kaže da to obrazovanje treba biti obavezno. Također skoro 90% ispitanih smatra da je glavna odgovornost države da osigura mladima pristup takvom obrazovanju (IPSOS za CESI, 2021).

5. Zaključak i prijedlog odabrane policy opcije - Što Grad Zagreb može učiniti?

Predlažemo odabir policy opcije 2 – uvođenje sveobuhvatne seksualne edukacije u osnovne i srednje škole, kao najbolju opciju s obzirom na policy ishode na mlade, jer se ta opcija temelji na pozitivnom pristupu seksualnosti, ljudskim pravima i rodnoj ravnopravnosti i dokazano je učinkovita u zaštiti seksualnog i reproduktivnog zdravlja mladih i prevenciji rodno uvjetovanog nasilja i diskriminacije na temelju seksualne orijentacije i rodnog identiteta.

Postojanje političke volje da se na lokalnoj razini, u Gradu Zagrebu, uvede SSE može poslužiti kao primjer dobre prakse za druge gradove u RH, ali i na razini Europske unije, jer pokazuje kako lokalna vlast može ponuditi rješenje u situaciji kada na nacionalnoj razini ne postoji interes i volja da se to učini.

Stajališta smo da Grad Zagreb može uvesti program sveobuhvatne seksualne edukacije (SSE) u školama kojima je osnivač na način da **eksperimentalna provedba programa SSE započne u rujnu 2025. godine** (šk.god. 2025/26). Osmišljeni program SSE se početno treba uvesti eksperimentalno u manjem broju škola (npr. 15-20) i evaluirati, a kasnije, sukladno rezultatima evaluacije, doraditi i uvesti u sve OŠ i SŠ. Predlažemo prvu opciju koja se odnosi na eksperimentalno uvođenje u određeni broj osnovnih i srednjih škola budući da se radi o uvođenju potpuno novog programa koji tek treba biti osmišljen te iz razloga što je proračun za pripremu i provedbu, u ovom slučaju, manji. Provedba podrazumijeva dobno prilagođen sadržaj organiziran na način da omogućuje interaktivno, iskustveno učenje putem radionica.

Operativni koraci koje je potrebno poduzeti u procesu osmišljavanja i eksperimentalne provedbe SSE su: osmišljavanje kurikuluma i nastavnih materijala (25): osposobljavanje i edukacija nastavnika/ica koji će provoditi SSE; informiranje javnosti i podrška provedbi programa SSE; monitoring i evaluacija programa; osigurana financijska sredstava; te proaktivna komunikacijska i PR kampanja koja će biti usmjerena na komuniciranje važnosti ovih znanja i tema za djecu/mlade.

6. Preduvjet za uvođenje SSE

Preduvjet za uvođenje SSE jest **politička volja**. Evidentno je da na nacionalnoj razini to izostaje jer niti jedna politička opcija, do sada, nije zauzela jasan stav o ovakvoj vrsti obrazovanja već se išlo na djelomična i polovična rješenja koja bi zadovoljila „sve“a koja su, na kraju, bila na štetu djece i mladih. Postojanje političke volje da se na lokalnoj razini, u Gradu Zagrebu, uvede sveobuhvatno seksualno obrazovanje može poslužiti kao primjer dobre prakse za druge gradove, ali i na razini Europske unije, jer pokazuje kako lokalna vlast može ponuditi rješenje u situaciji kada na nacionalnoj razini ne postoji interes i volja da se to učini.

Grad Zagreb bi bio prvi grad na području Republike Hrvatske koji bi uveo SSE i ostvario obaveze propisane međunarodnim i nacionalnim dokumentima i preporukama ali i lokalnim politikama kojima je predviđeno uvođenje SSE (26), jasno se pozicionirajući kao grad kojem je dobrobit, zdravlje i kvaliteta života mladih važna.

7. Nošenje sa opozicijom koja se protivi SSE

Opoziciju SSE obično čine interesne skupine poput neokonzervativnih, vjersko-fundamentalističkih, anti-ljudskopravaških, anti-choice skupina koje tabuiziraju seksualnost i manipuliraju činjenicama protiveći se podučavanju mladih o seksualnom i reproduktivnom zdravlju i pravima i stoga mnoge zemlje pribjegavaju strategiji da ovaj tip obrazovanja nazovu

25 UNESCO smjernice trebaju biti polazišna točka za izradu kurikuluma i nastavnih materijala programa SSE. UNESCO (2018). International Guidelines on Sexuality Education: An Evidence Informed Approach to Effective Sex, Relationships and HIV/STI Education. Paris: UNESCO.

26 Program za mlade Grada Zagreba od 2021. do 2025. godine; Akcijski plan Grada Zagreba za provedbu Europske povelje o ravnopravnosti žena i muškaraca na lokalnoj razini za razdoblje od 2021. do 2025.

umjerenijim i prihvatljivijim imenom tj. zdravstvenim odgojem gdje je seksualnost i reproduktivno zdravlje samo jedna od komponenti ovih programa. Protivnici predstavljaju seksualno obrazovanje kao seksualizaciju djece u ranoj dobi, „homoseksualnu“ propagandu, širenje tzv. „rodne ideologije“ i uskraćivanje roditeljima prava na obrazovanje svoje djece u skladu s njihovim vrijednostima i uvjerenjima. Glavno oruđe protivnika su namjerno širenje strahova i dezinformacija o stvarnim sadržajima programa te o temama kao što su prekid trudnoće, kontracepcija, seksualna orijentacija i rodni identitet kako bi se izazvala panika i strah među roditeljima.

Kako bi se suprotstavili lažnim argumentima i iskrivljenim činjenicama protivnika, potrebno je informirati javnost i diskreditirati njihovu argumentaciju, umrežavati se i stvarati savezništva te kontinuirano podsjećati da se radi o maloj, marginalnoj, ali vrlo dobro organiziranoj i financiranoj grupi zagovarača jedne fundamentalističke religijsko-političke agende koja je dio šire mreže na svjetskoj razini i kojoj je cilj ugroziti demokratske vrijednosti, ljudska prava i rodnu ravnopravnost na način da **destabiliziraju učinkovit pedagoški alat kao što je sveobuhvatna seksualna edukacija** koja je rezultat rada stručnjaka/kinja u partnerstvu sa nastavnicima, roditeljima i donositeljima odluka.

Kako otpori seksualnom obrazovanju rastu, Povjerenica za ljudska prava Vijeća Europe, naglašava da je **najpotrebnije snažno političko vodstvo** koje će podsjećati društvo da je pristup sveobuhvatnom seksualnom obrazovanju ljudsko pravo, i od koristi svima, ističući da se tu radi o stjecanju vrijednih životnih vještina, poput samopouzdanja, kritičkog razmišljanja i sposobnosti donošenja informiranih odluka te da je očito da u SSE nema ničeg lošeg (27).

Reference:

Baketa, N., Bovan, K. i Matić Bojić, J. (2021). *Istraživanje političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.

Bijelić, N. (2024). *Analiza sadržaja preventivnih programa i izvannastavnih aktivnosti vezanih uz seksualnost i seksualno i reproduktivno zdravlje u kurikulumima OŠ i SŠ u Gradu Zagrebu (šk.god. 2023/24)*, CESI, Zagreb.

Bijelić, N. (2020) *Istraživanje elektroničkog seksualnog i rodno-uvjetovanog nasilja u partnerskim vezama mladih (Mogu reći neću)* CESI, Zagreb.

Bijelić, N. (2019). *Novi kurikulum Zdravstvenog odgoja svodi seksualnost na reprodukciju*, CESI. Dostupno na: <https://libela.org/u-fokusu/novi-kurikulum-zdravstvenog-odgoja-svodi-seksualnost-na-reprodukciju/>

Goldfarb, S. E. & L. D. Lieberman: *Three Decades of Research: The Case for Comprehensive Sex Education*, *Journal of Adolescent Health* 68 (2021) 13-27.

Hodžić, A. i LORI (2022). *LGBTIQ i rodna ravnopravnost na papiru – Analiza predmetnih kurikulumata, kurikulumata međupredmetnih tema i nastavnih materijala*, LORI, Rijeka.

International Planned Parenthood Federation (IPPF), Framework for Comprehensive Sexuality Education, 2010.

27 Dostupno na: <https://www.coe.int/ca/web/commissioner/-/comprehensive-sexuality-education-protects-children-and-helps-build-a-safer-inclusive-society>

Jeleković, T. i I. Goletić. (2024). Stavovi učenika_ca i odgojno-obrazovnih djelatnika_ca srednjih škola grada Zagreba o sveobuhvatnom seksualnom obrazovanju Rezultati kvalitativnog istraživanja. Status M, Zagreb.

Matković, T. i J.Šabić (2022). Studija o stanju u području srednjoškolskog obrazovanja u svrhu povećanja obuhvata učenika gimnazijskim programima i smanjivanja broja suficitarnih programa u strukovnome obrazovanju, IDIZ, Zagreb.

Love&Respect istraživanje, CESI, 2018.

Ramljak, T., Vejmelka, L., Rajter, M., Matković, R. i Jurinić, J. (2022) Istraživanje deSHAME Hrvatska: Online seksualno uznemiravanje i mentalno zdravlje srednjoškolaca u Hrvatskoj, Centar za sigurniji internet, Osijek.

Stavovi građana Republike Hrvatske o seksualnom obrazovanju, IPSOS za CESI, 2021.

Tomić-Koludrović, I., Petrić, M., Puzek, I., i Ž. Zdravković (2020). Rodni stavovi i prakse u Hrvatskoj-izvještaj o kvantitativnim rezultatima projekta GENMOD. Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb.

Štambuk M., LORI, Dugine obitelji (2022). Iskustva i potrebe mladih LGBTIQ osoba u Hrvatskoj. Zagreb/Rijeka.

Štulhofer, A., Landripet, I., Koletić G., Božićević I., Milas G., Šević S. (2023). Promjene u seksualnosti te seksualnom i reproduktivnom zdravlju mladih u Hrvatskoj od 2005. do 2021. godine. Izvještaj o istraživanju SERZAM. Dostupno na: <https://serzam2020.ffzg.unizg.hr/wp-content/uploads/2023/12/SERZAM2020-bro%C5%A1ura.pdf>

UNESCO (2018). International Guidelines on Sexuality Education: An Evidence Informed Approach to Effective Sex, Relationships and HIV/STI Education. Paris: UNESCO.

United Nations Population Fund (UNFPA) Operational Guidance for Comprehensive Sexuality Education: A Focus on Human Rights and Gender, 2014.

WHO Regional Office for Europe and BZgA. 2010. Standards for Sexuality Education in Europe: A framework for policy makers, education and health authorities and specialists. Cologne, BZgA.

Projekt podržava Zaklada SOLIDARNA kroz Fond za žene u sklopu Programskih potpora za OCD-e.